

ОБЕДИНИТЕЛНИ И ИНТЕГРАЦИОННИ ПРОЦЕСИ В ЕВРАЗИЙСКОТО ПРОСТРАНСТВО: ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМИ

доц. д-р Георги Маринов
Бургаски свободен университет

UNION BASED AND INTEGRATION PROCESSES IN THE EUROASIAN SPACE: TENDENTIONS AND PROBLEMS

Assoc. Prof. Georgi Marinov, PhD
Burgas Free University

Abstract: This article focuses on research of issues and tendentious events rising during the formation of the Eurasian geo-political space and its role in the global geo-economics.

Key words: Euroasia, European Union, USA, China, integration processes, problems.

ОБЩА ПОСТАНОВКА ПО ТЕМАТА

Съвременната геополитическа и геоикономическа ситуация по различни параметри и обстоятелства започна да наподобява предвоенните години на Първата и Втората световна войни. Разбира се с уговорката, че началото на 21 век се отличава с качествено нови характеристики на мотивите за едни или други процеси и явления, за възникващите конфликти, формите и средствата за постигане на стратегически цели от лидерстващите, водещите и набиращи геоикономическа, геополитическа и дори военна мощ нови субекти, повечето от които ги наричаме бързо развиващи се икономики. Но има и такива, които **първо** набират (гео)политическа и военна мощ, като „Ислямска държава”.

Кои са основните основания, които ни кара да мислим в тази посока?

Първо. Устойчивата във всички времена **стара и вечна аксиома** на философията за поредната конструкция на нов световен ред, който много бързо показва, че е непроменения стар: разпределение и преразпределение на сфери на влияние, на ресурси – конвенционални и стратегически, особено технологични в началото на 21 век. На стремеж към установяване на геополитически и геоикономически световен ред, който да осигурява доминация в глобалния свят.

Второ. Не отделни територии с техните ресурси – природни и човешки, са нацелени, а съвсем нови категории ценности: в **пространствен аспект** това са локализираните или отворени геоикономически пространства, в **материалната сфера**, това са преносните мрежи и трасета за прехвърляне на суровини, енергийни ресурси, стоки през контролирани пространства, а в **нематериалната**: това е човешкият ресурс като производителна сила, но укротена в нивелацията на материалните, културни, езикови и дори ако е възможно и професионални ценности. Богоизбрани се считат няколко, а някои считат дори, че е достатъчна само една и то тяхната, общочовешка ценностна

система, в която да се движат материално задоволено на някакво средно равнище еднотипни хора, боготворящи „грижовния“ световен, регионален и национални елити за своето благоденствие¹. За съжаление, също без промяна през последните 300 години се оказва че това са не повече от 20% от световното население. Концепцията на „отвореното общество“ позволява и налага **такава мобилност** на всякакви ресурси и хора, така че в крайна сметка последните в други пространства загубват постепенно, но ускорено своята национална, културна, езикова идентификация. **Трето**. Нарастващата **бепардонност** в международните отношения, вкл. и икономически, което прави международното публично и частно право в много случаи безпредметно, след като не в състояние да регулира конфликтни ситуации в различни точки и региони на земята. Растящата финансова и икономическа сила и мощ на нови субекти като ТНК може да „смачка“ (икономически и финансово) по-голямата част от субектите, известни като държави. Военни интервенции изобщо не са нужни. Те се включват при преследването на строго определени геостратегически и геополитически цели, облечени в изконни национални интерес на силни икономически, технологически и военно държави. За ТНК са важни пространствата и условията на тяхното функциониране, присъствие в тях. Пространственото геополитическо реструктуриране след формалния край на „студената война“ доведе до възникването на десетки имагинерни, но послушни икономически и политически нови субекти държави и държавици (Черна Гора – около 600 хил. души население) главно в геопространства на Изток и Северна Африка. Наложеният, но не приет и по никакъв начин узаконен от международното право принцип е постулатът, че всякакъв субект може да бъде създаден, ако той не толкова отговаря на формалните юридически международни норми, а най-вече на стратегическите интереси на водещи субекти. Така за едни субекти аналогични случаи се третират като нарушаване принципите от Хелзинки (за териториална цялост или право на самоопределение например), за други не! Само за строго избрани субекти, богоизбраните, важат принципите за желязна териториална цялост и самоопределение. Обширни национални, локални и регионални пространства са превърнати в „геополитическо тесто“, което се меси по вкуса на пекарите. Макар, че такива пространства и население за заграбвани или анексирани по различни начини и в различни предхождащи времена². И **четвърто**, през последните 25-30 години модерната геополитика на отделни силни субекти разработи механизма на „**геополитическата агентура**“. Такава винаги е имало в човешката история, но известна като чисто предателство на национални или други изконни интереси или известните „пети колонии“, но мащабите на това явление понастоящем е потресаващо! Такива безнаказани предателства историята не познава! Геополитическата агентура има опростена схема на възникване и последващо ефективно функциониране, а цената на отстъпване на национални и дори на регионални инте-

¹ Настоящия етап на новия век е именно преход или по скоро симбиоза от стремежи за геополитическо и геоикономическо надмощие и „борба за душите“. Руският ядрен физик и същевременно историк Сергей Переслегин дава много удачна типология на войните. Според него има три вида войни: **войната на Арес**: военните стълкновения, които вечно съпътстват човечеството. **Войната на Атина**: геополитическо и геоикономическо стълкновение за доминиране в пространствата, технологичните системи, банкови и валутно-финансови, и информационните системи и т.н. И третият вид война: **война на пророците**: битка за налагане на национални геокодове като доминиращи за сметка на туширането и дори елиминирането на други ГеоКодове и ценности системи и формиране на еднотипни души.

² Много скоро ще се търси отговор (вероятно без последствия) на въпроса кой и защо така бързо и мълчаливо узакони статута на името „Ислямска държава“. „Елементарно ще каже Холмс на Уотсън“, защото понятието „**държава**“ носи слатата и съдържанието на все още силния субект държава и е свързан с международно признание.

реси, на интереси от по-висш порядък на управление (регионални или глобални), са високи политически и икономически постове, дълготрайно (вечно) гарантиране на материални и финансови блага. В края на миналия и началото на настоящия век с нея фактически започват по-голямата част от геополитическите реструктурирания в глобалното и регионални пространства.

Трудно може да се избегне извода, че в ход е **машабна геоикономическа война** с всички негативни последствия за международните политически и икономически отношения и за целия свят като цяло.

По тази тема може много да се дискутира. Има и много други фактори и обстоятелства, които също подкрепят горната теза. Но да се върнем към темата.

Счита се, че преди поредното геополитическо реструктуриране след падането на „Берлинската стена“, между другото никога не узаконено по юридическите канони на международното право (например както беше със споразумението от Ялта), а със самоволни едностранни актове и още по-самоволни и безотговорни признавания, според икономическата наука, глобалното геоикономическо пространство се дели по формални и неформални принципи на три геоикономически зони: американската, европейската и АТР. Между тях съществуваха „тихи“, макар и не винаги безконфликтни отношения. Разбираемо, защото те обхващаха развития западен свят. И тяхното направление и регулиране в общи линии протичаше сравнително безпроблемно, което се дължи на стриктния механизъм за тяхното управление било то от открития и най-вече на скрития модел на управление на света³. Това измислено „мирно съществуване“ сериозно обаче се разклаща пред последните десетилетия, и особено през последните 5-6 години от набиращия скорост т.нар. евразийски проект. Няма да влизаме в спор и аргументи, дали това е идеологически проект с определени геополитически и геоикономически далечни цели (най-вероятно е така) или е закономерно следствие от неумението на „световния модератор и куратор“ след края на студената война да установи еднополюсен модел на световен ред (което е още по-вярно). Но безспорен факт е, че на Изток, в обширната полоса на източната част на ЕвроАзията⁴, се наблюдава доста интензивен процес на реализирането на теорията на Ф. Лист (преди два века) за естествената необходимост да се формират по-големи икономически пространства, позволяващи много по-ефективна търговия и други икономически дейности (днешния ЕС) в тях. Тази тенденция, реализирана съвсем естествено от субектите – държави, които са съществували и продължават да съществуват в този ареал, среща яростна съпротива от субектите от Западния ареал, забравяйки бурните адмирации за процеса, наречен европейска интеграция, които от десетилетия протича в Западна, а отскоро и в Централна и Източна Европа. Ако приемем и амнезията, че интензивен, възможно и много по-качествен интеграционен процес исторически вече е бил реализиран в рамките на също бързо забравения СИВ (Съвет за икономическа взаимопомощ), то се опира в една странна логика или по-скоро антилогика, че в западната част на ЕвроАзия не само са възможни, но и обективно протичат интеграционни процеси, то в източната част (след интегрирането на субектите, стари и нови от Централна и Източна Европа към ЕС) това не е

³ Вж. Маринов Г. Геоикономикс, Изд. Изток-Запад, С., 2010 г. стр.79

⁴ В случая се приема за изходна точка на разсъждение по-широката трактовка за евразийско пространство (два компонента – европейско и азиатско пространство), което отговаря и на геополитическата основна теория за Hartland-a, (стихийта на Сушата), който включва и Rimland-a – междинната зона между двете стихии) и World Eiland (водната стихия). По-тясното разбиране е, че Евразията е от Урал на Изток и Север със съответни също междинни зони между двете стихии. Не взимаме отношение по тезите на Л. Гумилев и други евразийски теоретици от Изток и Запад.

издържано нито геополитически, още по-малко геоикономически. Нещо повече, разчленяването на цитаделата на Евразията – Русия, е стратегическа доктринална цел на САЩ. Отговорът всъщност е друг: формирането на **четвъртата геоикономическа зона** – евразийската, първо ще постави под силен, възможно и трудно отразим геополитически, геоикономически и конкурентен натиск, най-вече американската геоикономическата зона. Защото според логиката на глобализацията, рано или късно ще започне процес на обединение (интегриране) на съществуващите мегарегионални геоикономически зони. Засега този процес протича по-интензивно и ефективно на регионално равнище, т.е. активен е процесът на интернационализация в дълбочина. Стабилна евразийска геоикономическа зона, обаче или ще има своето логично продължение на Запад, или ще се затвори в пространството на Евразията. Т.е. и Европейският съюз рано или късно ще бъде поставен пред съдбовен геостратегически избор: или интегриране с източната част на ЕвроАзия, най-богатата ресурсно в света, или с Американската геоикономическа зона, засега най-мощна технологически, но губейки с всяка година тази позиция⁵. Бързането със сключването на стратегически договор за формиране на трансатлантическо икономическо пространство в никой случай не е случайно. То има една цел: да отнеме на ЕС възможността да маневрира по целесъобразност в геополитически и особено в геоикономически план! Освен това, американската геоикономическа зона не е компактна (обхваща само Северна Америка) и следователно е лабилна като геополитическа конструкция. Аналогично стои въпросът и с европейската геоикономическа зона, център и ядро на която е ЕС. Тя също изключва обширно пространство от Урал на Запад, т.е. голяма част от Русия и постсъветското пространство. За сега обединителни процеси в този смисъл са изключени. Това обяснява и стратегията на ЕС да интегрира несвойствени пространства от северната част на африканския континент (Средиземноморският съюз), бивши колонии на Франция.

Горната теза вече е изходна за обяснение на събитията, които се случват в западната част на Евразията – нежните революции в повечето страни на постсъветското пространство и най-вече изострената до крайност агресивна геополитика на САЩ по отношение на Украйна. Последната провокира адекватна реакция и от страна на Русия. При двойният стандарт на тълкуване на договореностите от Хелзинки (1973 г.) това вече е не само възможно, но може да се експлоатира и от други субекти, било то държави, народности, етноси и пр. Геополитическото лицемерие достигна своя апогей в началото на двадесет и първи век. И това не е случайно. Обяснението е крие дебалансирането на глобалния свят след края на „студената война“, която формално приключи с някои договорености между СССР и САЩ, но фактически е реанимирана в много по-опасни форми и измерения! Какъв е смисълът на създаването на Ислямска държава, например? Тя просто ще е необходима в определен исторически момент (моделирана е с такава цел в определена геополитическа лаборатория) за да запълни, вече опразнено геополитическо пространство (в случая Сирия и прилежащи до нея територии). Както виждаме в новия век най-същественният фактор в глобалната политика е **пространственият** – да се владеят, контролират и доминират **пространствата и комуникациите през тях**. Има философско тълкуване, известно като „компресия на времето и пространството“, което позволява в новия и следващи век с висока скорост да се прехвърлят (комуникират) всички фактори на производството, особено на знанието, капитал, труд, а също и земя (виртуално). За това не е нужно да се водят кръвополитни войни за територии и население. Пространството може и да е празно в бук-

⁵ Вж. Маринов Г. Геоикономика, стр. 213-214. Има наслагване на (гео)икономическите и геополитически цикли на САЩ и към средата на века се очаква ново изместване на световния икономически и финансов център.

валния смисъл на думата, но да е стратегически важно от геополитическа и геоикономическа гледна точка! Реторичен въпрос – как може да стане това? Много просто и ефективно: като се подработи и създаде подходящата геополитическа агентура в на т.нар. Ислямска държава на различните управленски равнища! Въпрос на време. Но първо такава държава трябва да бъде създадена, защото разбиването на повечето светски ислямски държави в региона създава опасно геостратегическо дебалансиране не само на ареала, но и на целия свят. Да се придаде „светски формат” на една държава впоследствие е въпрос на средствата на политическите технологии. А те вече са апробирани (Косово), проблемът е в назряването на подходящи условия!

И така, приемаме за реалност и обективност протичането на процеси в евразийския ареал, с което не се игнорират известни и всепризнати (но позабравени избирателно) икономически теории (в случая на Ф. Лист за „големите пространства” и на Д. Кейнс – за инсулаците”). В практически аспект това означава, че е даден старт на процес на формиране на огромно ново, **четвърто геоикономическо пространство**, наречено евразийско. Последствията за глобалната икономика, макар и прогнозно-хипотетични са впечатляващи и смущаващи някои субекти. От гледна точка на глобализационния процес, ставащото в Евразията ни би трябвало да е смущаващо. То е напълно в неговата логиката. Нелогична е логиката на определени субекти с техните ответни действия, което също има своите хипотези!

КОНКРЕТИКАТА: ФАКТИ, ОЦЕНКИ, ТЕНДЕНЦИИ, ПРОГНОЗИ

Матрица на евразийската геоикономическа зона

В архитектурата на зоната влизат различни регионални и субрегионални организации, създадени през отделни периоди с различни цели. Две от тях могат бъдат фундаменти на зоната: Евразийския икономически съюз (ЕИС) и Шанхайската организация за сътрудничество (ШОС). Останалите имат имагинерно значение за зоната. Значимостта на двете и останалите регионални формирования обаче не е балансирана и в определени аспекти дори противоречива. Два са факторите за това: а) исторически наследени обстоятелства при изграждането на Руската империя и на СССР и б) постоянната и мощна геополитическа и геоикономическа атака от страна на западния ареал към постсъветското пространство след края на „студената война” с цел да се изолира политически и икономически нова Русия, която също изгражда чист капитализъм, вкл. и в най-уродливите му форми.

Евразийски икономически съюз

Договорът за създаването на ЕИС е подписан на 29.05.2014 г. от три държави: Беларус, Казахстан⁶ и Русия. На 28.01.2015 г. към съюза се присъединява Армения и на 8.05.2015 г. Киргизия.

Организацията е отворена за нови членове, които споделят нейния устав и цели. Интерес за членство проявяват Таджикистан и Узбекистан. Силен интерес към организацията проявяват Азербайджан, Турция⁷, Иран, Индия, Монголия, Армения.

⁶ Като първи идеолог на идеята за ЕИС се сочи президентът на Казахстан, който през 1994 г. я формулира като парадигма за развитие на постсъветското пространство. Двадесет години се подготвят политическите условия за евразийския проект.

⁷ По изказване на Низарбаев, „Ердоган изрази желание за членство в ЕИС”.

И във формата Г-5 между страните-членки съществуват проблеми от различен характер, които ще бъдат изяснявани в друга статия. Тук само ще маркираме траекторията на отношения между ЕИС и Китай, в качеството си на един от лидерите на ШОС. На срещи на президентите на Русия и Китай (вкл. и на 9 май 2015 г. в Москва) са постигнати принципи договорености за взаимодействие и сътрудничество между Китай и ЕИС. Вероятна формула за сътрудничество се очертава Зона за свободна търговия между ЕИС и Китай. Предполага се, че това ще бъде продължителен период на договаряния (не по-малко от 10 години). Възможно е да се търси съвместна стратегия за взаимодействие на основата на избраните стратегически насоки на ЕИС и геоикономическата стратегия на Китай, известна като „Икономическият пояс – Пътя на коприната”. Има сходства, но и съществени различия в подходите за развитие на ЕИС и „Пояса на коприната”.

Подобен модел ще се прилага и към други партньори на ЕИС – съглашения или зони за свободна търговия. Такива се подготвят с Виетнам, Египет, Индия, Израел, Монголия, Азербайджан и др.

Интересни и специфични ще са отношенията с БРИГС, защото три от участниците са в евразийското пространство (Китай, Индия и Русия), а някои страни от постсъветското пространство (като Армения) проявяват интерес и към двете организации. Без съмнение ще има координиране на инвестиционните и финансови проекти на двете организации.

Предпоставките за интеграционно взаимодействие в новата регионална икономическа общност са доста противоречиви. Изграждането на Общ пазар (с тенденция към разширяване) в сегашния формат от пет страни е над 180 млн. души. Над 80% от сумарния икономически потенциал на общността се пада на Русия. В общи линии всички страни-членки или са слабо развити или са в средния диапазон на международния рейтинг. Това означава, че основната финансова тежест в съюза ще понася Русия. По експертни оценки ЕИС ще струва на Русия около 5,2 млрд. дол. годишно⁸. БВП на организацията се оценява понастоящем на 4,5 трил. дол. Макар общо ресурсно територията на съюза да е много богата, финансовият потенциал като цяло е недостатъчен за реализиране на заложените мащабни цели в процеса на интеграционното взаимодействие. Дори „локомотивът” на интеграцията – Русия, в новото геоикономическо пространство се нуждае от минимум 50-годишен период за да се превърне в глобална икономическа и технологическа сила⁹. Известно е, че Китай предвижда това да стане до 2025 г. Следователно, включването на Китай в евразийския интеграционен процес е може да има решаващо значение за постигането на крайните цели. Така че, от геоикономическа гледна точка между двете страни в евразийското пространство могат да възникнат предпоставки както за интеграционно взаимодействие, така и за противоречиви геополитически стратегии.

Като стратегически подход за развитие на съюза е възприет **пространственият подход**: създаване на общи (единни) пространства. Затова възниква въпросът **ЕИС-аналог ли е на ЕС?**

⁸ Тази цифра не следва да се приема като фактор със знак минус, защото многократно повече руски капитал годишно изтича на Запад и в офшорните зони.

⁹ Официално изказване на министъра на икономиката на Русия Алексей Улюклав. Това донякъде обяснява яростната атака от страна на САЩ 1. да не допусне лидерски позиции на Русия в глобалната икономика и 2. да затормози максимално икономическият растеж на страната в следващите десетилетие с целия геополитически и геоикономически доктринален арсенал, с който разполага.

Фактите свидетелстват, че аналогията е почти пълна, което поражда редици удобни и неудобни възприсителни?

Параметрите на съюза

Формите, които се предвижда да извърви ЕИС са: Зона за свободна търговия, Митнически съюз, Единни икономически пространства (общи пазари, свободно придвижване на стоки, услуги, капитал, работна сила и др.), Икономически съюз и Абсолютна икономическа интеграция с наднационални стратегии и политики в търговската, монетарната, данъчната, социалната, енергийната и пр. области.

По значимите общи пространства са **единен пазар** на стоки, услуги, капитал и работна сила, **Общо транспортно пространство**, предвиждащо създаването на „евразийски транспортен потенциал“ (ж.п., пътни, морски и речни, нефто и газопреносни трасета, мрежи и магистрали от модален и трансмодален характер), **общ електроенергиен пазар** (до 2019 г.), общ пазар на нефт, природен газ,. Първият общ пазар – за фармацевтични продукти трябва да бъде формиран през 2016 г. Предвижда се също Единно безплатно медицинска и социално осигуряване и т.н.

Определени са **четири** стратегически отрасли, в които ще се концентрират интеграционните действия: енергетика, промишленост, селско стопанство и транспорт.

В областта на бизнеса, освен инвестиционно подпомагане се подготвят съвместни програми за експортно кредитиране на фирмите, разработва се т.н. Евразийска информационна система „Единен прозорец за бизнеса“, разработва се Единен митнически кодекс, започната е работа по разработване на евразийската юрисдикция (около 50 проекта, които ще формират основата на Евразийското право).

Отделно се подготвя (още през есента на 2015 г.) Съглашение за взаимодействие във валутно-финансовата и социалната сфера.

По провеждане на Обща монетарна политика има много неясноти и несъгласия. Изграждането на Общо финансово пространство ще бъде най-отдалечената и трудна задача. Създадени са Евразийска централна банка и органи за финансов контрол и финансови регулатори, Инвестиционна банка на ЕИС. Проработват се и идеи за въвеждане в бъдеще на единна валута (работно засега название „алтън“, възможно евразийска рубла).

Изградени са: Висш евразийски икономически съвет, Евразийска комисия, Евразийски съд, Международен евразийски арбитраж, отделно Комисия по суровинните ресурси.

Работата на Висшия евразийски икономически съвет се председателства на годишна ротация.

От изложеното до тук се вижда, че при изграждане на ЕИС е възприет модела на Европейския съюз, пространствен, институционален и управленски.

Има ли различия? Още е трудно да се отговори на този въпрос, но най-вероятно те ще открият при формулирането на основните принципи и залегналите още в началото приоритетен инвестиционен подход. Като се знае последният залегна с по-голяма категоричност в ЕС едва с „плана Юнкер“ (за три години акумулативен инвестиционен ресурс от 315 млрд. евро.). Затова в евразийското пространство ще се реализират реални мега и супермега инвестиционни проекти в порядъка на десетки и стотици млрд. дол.

И все пак, какво представлява ЕИС? Безспорно това е геополитически проект с дългосрочна стратегия и населеност за сериозно присъствие и силни позиции в глобалната икономика.

Шанхайска организация за сътрудничество (ШОС)

ШОС (2001 г.) е наследник на т.нар. Шанхайска петиция (Китай, Русия, Казахстан, Киргизия, Таджикистан – 1996 г.) е с друга стратегическа насоченост на развитие. Тя е евразийска политическа, икономическа и военна организация. В нея участва и Узбекистан. В известен смисъл тя изпълнява и кратополитически функции (военната област, безопасност, тероризъм), освен другите области на сътрудничество: икономика и култура. Затова се счита, че е противовес на НАТО в Централно-Азиатския регион. Разполага с действена управленска структура: Съвет на държавните глави, Съвет на ръководителите на правителствата, Съвет на националните координатори, Секретариат на ШОС и др. Към нея е проявяват интерес за членство и други държави, затова е създаден т.нар. „статут на партньори” (такъв е даден на Беларус – 2009 г., Шри Ланка – 2009 г. и Турция – 2012 г.).

В евразийското пространство има и други регионални организации като Зоната за свободна търговия (Армения, Беларус, Казахстан, Киргизия, Молдавия, Русия, Таджикистан, Узбекистан, Украйна), Митническият съюз Русия-Беларус-Казахстан, Единно икономическо пространство, Евразийска икономическа общност (всички от ШОС, без Китай), ОНД и др. Повечето от тях съществуват и функционират формално, без съществени резултати и значение за евразийската интеграция, други се закриват във връзка със създаването на ЕИС.

Изводи

1. Евразийската геоикономическа зона е в начален етап на формиране и затова може да се характеризира като зона на възможности. Има редица противоречиви фактори, съпътстващи нейното образуване.

2. Засега фундаменти на зоната са две регионални организации: ЕИС и ШОС, с не покриващи се изцяло стратегии за формирането на Евразийското геоикономическо пространство (зона).

3. В бъдеще Евразийската геоикономическа зона може да доведе до сериозни реструктурирания в глобалното геоикономическо пространство, свързани с взаимодействията с останалите три геоикономически зони.

4. Евразийският икономически съюз като модел копира този на Европейския съюз. Не са отчетени в нужната степен опитът от дейността на СИВ (Съвет за икономическа взаимопомощ).